

Başlangıcından Günümüze Cyanotype’ın Tarihsel Gelişimi ve Örnek Bir Proje: “İstanbul Mavisii”

The Historical Development of Cyanotype Technique from the Beginning to the Present and a Case Project: “İstanbul Blue”

Burcu Böcekler^{*}

Öz

Cyanotype (blueprint/mavi baskı) 1842 yılında gökbilimci ve kimyager John Frederick William Herschel tarafından keşfedilmiştir. Cyanotype, *demir amonyum sitrat* ve *potasyum ferri siyanür* adlı iki kimyasalın karışımı ile oluşturulur. Uygulanışı şu şekildedir: Belirli formüllere göre sulandırılan bu iki kimyasal eşit miktarda karıştırılır ve bir yüzeye fırça ile sürülür. Yüzey (kâğıt, kumaş, ahşap vb.) ultraviyole ışıktaki belirli bir süre pozlanır. Kimyasal uygulanan yüzey bu işlemden sonra su ile yıkanır. Cyanotype’ın ilk yaygın kullanımı 1850’lerde botanik alanında olmuştur. 19. yüzyılın sonunda mimari planların kopyalanması amacı ile de kullanılmıştır. Cyanotype 20. yüzyıl başında amatör fotoğraf albümlerinde yer almaya başlamıştır. Bu teknik 1960’lardaki alternatif fotoğraf dalgası sırasında, özellikle Robert Rauschenberg’in beden Cyanotype’ları ile yeniden gündeme gelmiştir. Cyanotype tekniği 1960’lardan günümüze kadar kullanılmaya devam edilmiştir. Günümüzde birçok sanatçı sanatsal yaratıcılıkları içinde Cyanotype yöntemini tercih etmektedir. Vicki Reed, Christian Marclay ve Zhang Dalı günümüzde farklı bağlamlarda bu tekniği uygulayan sanatçılardan sadece birkaçıdır. Bu bağlamda çalışmada, Cyanotype tekniğinin tarihsel gelişimindeki önemli örnekler betimleyici yöntem ile incelenmiştir. Ayrıca, Cyanotype tekniğinin günümüzdeki fotoğraf sanatı içindeki yeri ve konumu tartışılmıştır. Çalışmada son olarak, bir uygulama projesi olarak gerçekleştirilen İstanbul Mavisii isimli çalışma ayrıntılarıyla anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Cyanotype, Fotogram, Deneysel fotoğraf, Botanik fotoğraf, Alternatif fotoğraf teknikleri, İstanbul Mavisii

Abstract

Cyanotype (blueprint / blue print) was discovered by astronomer and chemist John Frederick William Herschel in 1842. Cyanotype is a mixture of two different chemicals, ammonium ferric citrate and potassium ferric cyanide. The process of creating Cyanotype is as follows: these two chemicals are diluted in equal amounts according to a certain formula, and the prepared solution is brushed on a surface. Then, this surface (paper, fabric, wood) is exposed to ultraviolet light. Finally, the surface is cleaned with water. The first extensive use of cyanotype was in the 1950’s, in the field of botany. At the end of 19th Century, it was used to copy architectural plans. At the beginning of the 20th century, Cyanotypes started to take place in amateur photo albums. In the 1960’s, Cyanotype reemerged again during the alternative photography wave; a good example is Robert Rauschenberg’s body cyanotypes. Cyanotype, has been regularly used since 1960. Today, many artists prefer to use the cyanotype technique as an artistic creative method. Vicki Reed, Christian Marclay and Zhang Dali are among the artists who nowadays practice this technique in different contexts. In this context, in this article, the

* **Sorumlu Yazar:** Burcu Böcekler (Arş. Gör. Dr.), Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Fotoğraf ve Video Anasanat Dalı, İstanbul, Türkiye. E-posta: burcubocekler@gmail.com ORCID: 0000-0001-8799-2978

Atf: Bocekler, Burcu. “Başlangıcından Günümüze Cyanotype’ın Tarihsel Gelişimi ve Örnek Bir Proje: “İstanbul Mavisii.” *Art-Sanat*, 13 (2020): 53–86. <https://doi.org/10.26650/artsanat.2020.13.0003>

significant works of the history of cyanotype are examined by using a descriptive method. Next to this, the place of the cyanotype technique in today's photography is discussed. Finally, a case study of this technique, named Istanbul Blue, is explained in detail.

Keywords

Cyanotype, Photogram, Experimental photography, Botanical photography, Alternative photography techniques, Istanbul Blue

Extended Summary

Cyanotype (blue print) was discovered by astronomer and chemist John Frederick William Herschel in 1842. Cyanotype is constituted of two different chemicals, ammonium ferric citrate and potassium ferric cyanide. Its application process is as follows: these two chemicals are diluted in equal amounts according to certain formulas, and then they are brushed on a surface. Finally, the surface (paper, fabric, wood) is exposed to ultraviolet light. Cyanotype consists of iron-containing chemicals and is known as non-silver process. Cyanotype became popular with the works of photographer Anna Atkins. Atkins, who is a plant painter, and the first female amateur photographer, used the Cyanotype process to document sea plants which she called "sea flowers". The name of her work is *Photographs of British Algae: Cyanotype Impressions (1843-1853)* and here, she succeeded to form a plant typology with the photogram technique. With this study, Cyanotype was introduced into the field of botany. Henri Le Secq is another photographer who used the cyanotype method during the 1850s and 1860s. The name of his photography project is *Fantasies Photographique*. In this project, he printed his photographs by using the cyanotype process. A group of amateur photographers began to produce photographs that resembled the pictures of the late 1800s and the early 1900s. In this movement, which is called Pictorialism, photographers used old printing techniques. Clarence H. White and Paul Burty Haviland (1880-1950) printed their several works by using the Cyanotype process. Blue color has a great importance in the formation of a poetic and melancholic attitude. At the beginning of 19th century, Cyanotype appeared in amateur photo albums. At the end of the 1800s and at the beginning of the 1900's, the *George Eastman Photography Company* started to produce Cyanotype postcards. Thus, Cyanotype took part in the social consumption culture. It also was a popular tool among the artists of the alternative photography movement in the 1960s. In this tendency, which is called the *alternative photography wave*, photographers opposed to the classic concept of photography dominated by the technique based on silver salts. Instead of silver chemicals, they produced their works by using iron containing chemicals. Cyanotype was also used in Robert Rauschenberg's body photograms. Then, photographers began to use the word "alternative" as an opposition act to the industrial photographic production. Until 1990's, many photographers had used old photography techniques. The digital photography period started in the 1990s. But some photographers refused to

adapt to this new technology. They continued to produce their works by using old techniques such as pinhole, camera obscura, cyanotype, daguerreotype, calotype, wet collodion, tintype and stereograph. The return to all these traditional techniques is an artistic attitude known as antiquarian avant-garde. Now, antiquarian avant-garde is an *alternative* to the digital photography production. In this study, three artists who use Cyanotype photogram technique in different contexts are examined. Vicki Reed uses the technique of photogram in relation to the concepts of deprivation, loss and sadness. In *What We Leave Behind* (2015), she made body photograms of her mother and father. Also, she uses materials from her family's garden and house to make her photograms. Another artist who uses the photogram technique is Christian Marclay. Cyanotype becomes a performance tool in his work. His cyanotypes looks like the action paintings of Jackson Pollock (1912-1956) and Willem Kooning (1904-1997). Marclay works with tapes and bands of tapes. Another artist who uses the photogram technique is Zhang Dali. In his *World's Shadows* (2009-2011) project, he documented ordinary moments in everyday life with the help of the photogram technique.

My photography project, *Istanbul Blue*, was produced with the Cyanotype technique. Anna Atkins' photography work was the inspiration for this project. The project tries to answer the questions of how today's Istanbul can be represented in blue color, and whether the blue color can take part in a documentary photography project. The project was started with plant photograms. It consists of two parts. The first one is called *Cyanotype Istanbul* and the other one is *Istanbul Blue*. Cyanotype Istanbul offers an overview of some of the Istanbul views to the audience. The general view of the two sides of the Bosphorus reflects the multi-layered structure of the city. Istanbul Blue offers a macro sight of flowers. In order to take photographs of these flowers, firstly, a research was made about the garden and flower culture of Istanbul. In particular, Professor Nurhan Atasoy's famous book, *A Garden for the Sultan: Gardens and Flowers in the Ottoman Culture*, was used in the preparation of these photographs. Afterward, photographs of flowers were taken in the historical parks of Istanbul (Yıldız Park, Fenerbahçe Park and Gülhane Park). The photographs were made with a hybrid technique. These photographs were taken with a digital camera. The images were converted to negative images with the help of an image processing software. Then, these negative images were printed on acetates. Then, two chemicals were diluted in equal amounts, according to a certain formula, and the prepared solution was brushed on a painting paper. This paper was exposed to ultraviolet light for 4-6 minutes. After the exposure, the surface was cleaned with some water.

Today, there are many projects and exhibitions realized with the Cyanotype technique. Cyanotype can be found in all types of photography. There are examples of Cyanotype in historical and contemporary collections of museums such as the Rijks Museum, Musée d'Orsay, George Eastman House, The Scottish National Portrait

Gallery, the Victoria and Albert Museum, National Media Museum and The J. Paul Getty Museum. Cyanotype is a unique technique that represents the history of photography. It started in the 19th century, and is still used today. The use of the Cyanotype technique has changed in time, and was used within different contexts in different time periods. Today, Cyanotype is one of the most popular techniques, and it has an experimental character. Numerous photographers from different parts of the world struggle to make the world's largest Cyanotype print.

Giriş

Cyanotype (Blue Print/Mavi Baskı), 1842 yılında John Frederick William Herschel (1792–1871) tarafından keşfedilen ve kullanımı günümüze kadar devam eden 19. yüzyıl güneş baskı yöntemlerinden (sun printing process) biridir. Bu yöntem demir tuzu çözeltisinin siyanür ile bir araya geldiğinde mavi rengi almasıyla oluşur. Fotoğraftan önce resim alanında bir pigment olarak kullanılmıştır. Herschel'in fotoğraf alanında bu tekniğin kullanımını önermesinin ardından ilk kullanımı botanik alanında olmuştur.¹ Günümüzde ise fotoğrafın her türünde Cyanotype örneğine rastlanmaktadır. Müzelerin tarihsel ve çağdaş koleksiyonlarında da Cyanotype örnekleri yer almaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Cyanotype tekniğinin tarihsel gelişimini örnekler eşliğinde incelemek, günümüzdeki fotoğraf sanatı içindeki yerini ve konumunu tartışmaktır. Çalışmada, Cyanotype'ın ortaya çıkışı ve uygulanışı anlatıldıktan sonra bu tekniğin tarihsel sürecinde önemli rol oynayan fotoğrafçılar betimleyici yöntemle incelenmiştir. Son olarak, bir uygulama projesi olarak yazar tarafından gerçekleştirilen *İstanbul Mavisî* hakkında bilgi verilmiştir.

Cyanotype baskının bulunduğu 1840 ve 1850'lerde fazla uygulama yapılmadığı anlaşılmaktadır. Hippolyte Bayard ve Eugene Durieu'nun birer Cyanotype baskısı, uygulamanın az olduğu bu dönemden günümüze gelen nadir örneklerdendir. Tekniğin yayılmasında Anna Atkins'in kitabının önemli katkısı bulunmaktadır. Atkins'in ilk Cyanotype çalışmalarını gerçekleştirdiği yıllarda, Fransız fotoğrafçı Henri Le Secq, kontakt baskılarını Cyanotype yöntemi ile yapmıştır. Diğer bir deyişle bu çalışma fotoğrafın natüremort ve belgesel gibi türlerindeki ilk Cyanotype kontak baskı (contact print) örneklerini içerir. 19. yüzyıl sonuna gelindiğinde, *Pictorialism (Resimselcilik)* içinde Cyanotype tekniği kullanımı diğer tekniklere göre sınırlı şekilde gerçekleşmiştir. Bu akım içinde Paul Burty Haviland, Cyanotype tercihi yapan fotoğrafçılardan biridir. Haviland, şiirsel, düşsel ve melonkolik tarzda Cyanotype baskılar üretmiştir.² 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında *Kodak* ile birlikte artan fotoğraf üretimi ve tüketimi içinde Cyanotype da kendine yer bulur. Hazır Cyanotype kartpostalların üretimiyle birlikte bazı anı fotoğrafları Cyanotype tekniği ile basılır.³ Bu kartların ön yüzüne ya da arkasına mektuplar ve notlar yazılır, kartlar sevilen ve özlenen kişilere gönderilir. Henri Riviere, 20. yüzyıl başındaki Kodak fotoğraf estetiğini özel yapım körüklü ahşap fotoğraf makinesiyle bir nevi taklit eden ve fotoğraflarından bazılarını Cyanotype tekniğiyle basan bir başka fotoğrafçıdır. Bu örneklerden sonra 1960'lara kadar Cyanotype baskısı rağbet görmez. 1960'larda ise *alternatif fotoğraf dalgası* ile

1 Mike Ware, "Cyanotype," *Encyclopedia of Nineteenth Century Photography*, ed. John Hannavy (New York: Taylor Francis Group, 2008), 360.

2 Francoise Heilburn, "Pictorialism," *A History of Photography: The Musee d'Orsay Collection, 1839-1925* (Paris: Flammarion, 2009), 266.

3 Rijksmuseum, "Cyanotype Postcard," erişim 29 Ekim 2019, <https://www.rijksmuseum.nl/en/collection/RP-F-2010-85>.

birlikte Cyanotype yeniden keşfedilir. Robert Rauschenberg'in bir performans sanatı olarak da nitelendirilebilecek beden fotogramlarının bu ilgede katkısı büyüktür.

Günümüzde Cyanotype tekniğinin yoğun bir uygulama alanı bulunmaktadır. Sayısız sanatçı bu yöntemi uygulamaktadır. Bu çalışma kapsamında Vicki Reed, Christian Marclay ve Zhang Dali çalışmalarının özgünlükleri sebebiyle incelenecek sanatçılar olarak seçilmiştir. Üç sanatçının ortak özelliği fotogram yöntemini kullanmalarıdır. Vicki Reed, Cyanotype yöntemini yoksunluk, kayıp ve hüznün kavramlarıyla ilgili olarak uygularken, müzik kasetleri ile çalışan Christian Marclay, kağıdını bir performans alanı olarak kullanır. Zhang Dali, hızlı kentleşme bağlamındaki çalışmalarında hayattaki sıradan anları belgeler. Çalışmanın son bölümünde *İstanbul Mavis*i bir örnek uygulama projesi olarak anlatılmıştır. Projede, İstanbul Boğazı çevresi ve İstanbul'un parklarındaki çiçekler fotoğraflanıp Cyanotype yöntemi ile basılmıştır.

Cyanotype'ın Keşfi

Cyanotype kelimesi Yunanca *koyu mavi izlenim* anlamına gelen *cyan* (*siyan*) kelimesinden türetilmiştir. Cyan rengi, demir tuzu çözeltisinin siyanür ile bir araya geldiğinde kimyasal reaksiyona girerek mavi renge dönüşmesi ile oluşur. Bu renk değiştirme ilk kez Count Bestuscheff tarafından 1725 yılında keşfedilmiştir. Bu kimyasal değişimin ayrıntılı olarak tanımlanması, 1831 yılında kimyager Johann Wolfgang Doebereiner (1780-1849) tarafından yapılmıştır.⁴ *Prusya mavis*i adı verilen ve sulandırılmış demir hexacyano asitferik tuzundan oluşan (hydrated iron hexacyano ferrate complex) ve mavi görünüm alan karışım 1704-1710 yılları arasında Berlin'de Heinrich Diesbach adlı pigment üreticisi tarafından hazırlanmıştır.⁵ Bu malzeme, 1730 yılından sonra yağlıboya ve suluboyayla yapılan resimlerde bir pigment olarak kullanılmaya başlanmıştır.⁶ Fotoğraf alanındaki kullanımı, gökbilimci, kimyager ve sabitleme banyosunun mucidi olan John Frederick William Herschel (1792–1871) tarafından 1842 yılında önerilmiştir.⁷ Herschel, 16 Haziran 1842 yılında “*On the Action of the Rays of the Solar Spectrum on Vegetable Colours and on Some New Photographic Processes*” adlı makalesini Londra Royal Society'ye sunmuştur. Herschel bu makalesinde Cyanotype prensipleri ve bu tekniği oluşturan kimyasalların temel özelliklerini anlatır, bu yöntemi öncelikle gravürlerini çoğaltmak ve bilimsel notlarını kopyalamak için kullandığını belirtir ve bu alandaki kullanımını önerir.⁸ **(G. 1-G. 2)**

4 Dusan C. Stulik ve Art Kaplan, *The Atlas of Analytical Signatures of Photographic Processes* (Los Angeles: The Getty Conservation Institute, 2013), erişim 28 Aralık 2018, http://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/atlas_cyanotype.pdf, 4.

5 Mike Ware, “On the Origins, Care, and Feeding of Cyanotypes,” *Sun Gardens Cyanotypes By Anna Atkins* (Münih: Prestel Publishing, 2018), 193-202.

6 Stulik ve Kaplan, *The Atlas of Analytical Signatures of Photographic Processes*, 4.

7 Herschel ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. John Szarkowski, *Photography Until Now* (New York: Museum of Modern Art, 1989), 33; Wilder Kelley, “Herschel, Sir John Frederick William, Baronet (1792–1871),” *Encyclopedia of Nineteenth Century Potography*, ed. John Hannavy (New York: Taylor Francis Group, 2008), 653-656.

8 John Herschel, “On the Action of the Rays of the Solar Spectrum on Vegetable Colours and on Some New

G. 1. Sir John Herschel, Kraliyet Tutsağı/The Royal Prisoner, 1839. Cyanotype.
(<https://sites.utexas.edu/ransomcentermagazine/files/2010/12/herschelcyanotype3.jpg>)

G. 2. John Herschel, Engraved Portrait of a Young Woman/ Genç Bir Kadının Gravür Portresi, 1842.
(<https://sites.utexas.edu/ransomcentermagazine/files/2010/12/herschelcyanotype2.jpg>)

Cyanotype Uygulanışı

19. yüzyılda, kalıcı fotografik görüntü elde etme için yapılan çalışmalarda birçok kimyasal ve organik madde denenmeye devam edilmiştir. 17. yüzyıldan beri devam eden gümüş tuzları ile ilgili olan araştırmalara 19. yüzyılda demir içerikli olanlar eklenmiştir. Bu demir içerikli kimyasallarla elde edilen görüntüler, gümüş içerikli olmayan yöntem (Non-Silver Process) olarak adlandırılmıştır. Bu gümüş içerikli olmayan yöntemlerin listesi bir hayli uzundur. (*Karbon baskı, palladiotype baskı, bromide baskı, gum bichromate, platin baskı, palladium baskı gibi.*) Bu tekniklerden bazıları

Photographic Processes,” *Philosophical Transactions of the Royal Society of London*, Vol. 132 (1842), 181-214, erişim 23 Ocak 2019, <https://royalsocietypublishing.org/doi/pdf/10.1098/rstl.1842.0013>.

sadece keşfedildiği 19. yüzyılda kullanılmış, bazı teknikler ise günümüzde kadar ulaşmıştır. Cyanotype, pozitif baskı elde etmek için kullanılan *demir içerikli yöntemlerden (iron based process)* ilkidir.⁹ *Mavi baskı (blue print)* olarak da adlandırılır.

Cyanotype iki temel kimyasalın karışımı ile oluşur: Demir amonyum sitrat ve potasyum ferri siyanür.¹⁰ 100 ml suda 25 gram demir amonyum sitrat ve 100 ml suda 10 gr potasyum ferri siyanür eritilir.¹¹ Sıvı haldeki bu iki karışım iki ayrı ışık geçirmez cam şişeye konulur. İki kimyasalın ayrı şişelerde güvenli koşullarda muhafaza edilmesi gerekmektedir. Eriyik haldeki bu iki karışım eşit miktarda karıştırılarak yüzeye uygulanır. Bu karışım karanlık bir ortamda yüzeye uygulandıktan sonra kuruması için beklenir. Cyanotype, kâğıt, ahşap ve kumaş gibi birçok yüzeye uygulanabilen bir tekniktir.

Işığa duyarlı hale getirilen bu yüzey üzerine negatif¹² yerleştirilir ve güneş ışığında veya ultraviyole ampüller ile pozlanır. Eğer bir negatif pozlanıyorsa bu negatiften pozlama sonrasında pozitif görüntü elde edilir. Eğer bir bitki pozlanıyorsa o bitkinin negatif görüntüsü elde edilir. Pozlama süresi ışığın geliş açısına (bulunulan enleme) ve mevsime göre değişmektedir. Demir tuzlarının gümüş tuzlarına göre duyarlılığı daha düşük olduğundan görüntünün oluşması için dakikalar gerekmektedir. Bu pozlama esnasında, ışık geçirmeyen yerler beyaz, geçiren yerler ise mavi rengi alır. Pozlanan kâğıt, suda bir buçuk dakika kadar yıkanır. Oksidasyon sonucu tek renk parlak bir mavi elde edilir.¹³ Bu mavi, solüsyonun hazırlanma formülüne göre çeşitli tonlarda olabilir. Mavinin tonu solüsyonun uygulanma yoğunluğuna göre de değişmektedir. Cyanotype tekniğinin bir diğer yaygın kullanım alanı da fotogramdır. Fotogram, “Kamera ve ya lens olmadan elde edilen fotografik görüntüdür. Objelerin, çeşitli kimyasallar ile ışığa duyarlı hale getirilmiş yüzeyler üzerine yerleştirilmesi ve bu yüzeylerin belirli bir süre ışığa maruz bırakılması ile elde edilir. Fotogramın en önemli özelliği, nesne ile ışığa duyarlı yüzeyin arasında bir aracın olmamasıdır.”¹⁴ Fotogramla nesnenin silüet¹⁵ görüntüsü elde edilir.

9 Kay Kenny, “Non-Silver Process”, *Encyclopedia of Twentieth Century Photography*, ed. Lynne Warren (Newyork: Taylor Francis Group, 2008), 1165-1169.

10 Önemli Uyarı: Sağlığa zararlı olan bu kimyasallar dikkatli kullanılmalıdır. Maske, eldiven, koruyucu giysiler ve özel laboratuvar ortamı olmadan bu kimyasalların uygulanmaları yasaktır. Uygulayacak olan kişilerin ilgili talimatları okumaları, gerekli önlemleri alarak uygulama yapmaları gerekmektedir.

11 Bu formül, Cyanotype’ın geleneksel formülüdür. Daha fazla formül için bkz. Mike Ware, *Cyanomicon II, History, Science and Art of Cyanotype: Photographic Printing in Prussian Blue*, 2016, erişim 23 Ocak 2019, https://www.mikeware.co.uk/downloads/Cyanomicon_II.pdf, 201-222.

12 35 mm, orta format, tire film, çeşitli boyutlarda cam negatifler veya dijital yazıcılardan elde edilmiş negatifler.

13 Gordon Baldwin, *Looking at Photographs: A Guide to Technical Terms* (London: J. Paul Getty Museum Association with British Museum Press, 1991), 32.

14 Susan Laxton, “Photogram,” *Encyclopedia of Twentieth Century Photography*, ed. Lynne Warren (Newyork: Taylor Francis Group, 2008), 1238-1244.

15 Bir nesnenin yalnızca kenar çizgileriyle tek renk olarak görünmesi.

Cyanotype'ı gümüş içerikli fotoğraf tekniği ve sürecinden ayıran özellik, üretim sürecindeki özgünlüktür. Işığa duyarlılığının düşük olması, hazırlanma sürecini daha kolay ve risksiz hale getirir. Eser, çeşitli seçimler ve uygulayıcının el kullanımının/becerisinin/ özgünlüğünün devreye girmesiyle en başından itibaren biricik niteliğe sahiptir. Kullanıcı çalışacağı yüzeyi ve dokuyu seçer. Örneğin kâğıt üzerine uygulama yapan sanatçı, kâğıtta daha resimsi bir etki istiyorsa dokulu, daha pürüzsüz ve fotografik bir etki istiyorsa dokusuz kâğıt tercih edebilir. Kâğıt seçiminden sonra kimyasalın yüzeye uygulama süreci vardır. Bu süreçte resim fırçası kullanılır ve fırçanın kâğıda uygulanma tarzı ikinci tercih sürecidir. Daha deneysel yaklaşımda olan uygulayıcı, fırça dışında sünger, sprey gibi maddelerle de solüsyonu yüzeye uygulayabilir. Bu aşamada sanatçı farklı pigmentleri de solüsyona ekleyip farklı renkler elde edebilir veya solüsyonu bir kat/iki kat/üç kat şeklinde uygulayarak farklı tonlarda mavi renk elde edebilir. Pozlama süresi de sanatçının seçimine bağlıdır. Pozlama süresi farklı tonlarda mavi elde edilmesini sağlar. Böylece farklı renk skalalarında maviler üretilebilir. Uygulama süreçlerindeki seçeneklerin sonsuzluğu ve sanatçının farklı uygulamaları sebebiyle üretilen her Cyanotype baskı biriciktir.

Fotoğraf Tarihindeki İlk Cyanotype Örnekleri

Cyanotype uygulamaları, 1840 ve 1850'lerde oldukça sınırlıdır ve günümüze ulaşan örnek azdır. Hippolyte Bayard (1801-1887) Cyanotype'ın ilk uygulayıcılarından birisidir.¹⁶ Kuş tüyü, yaprak, dal ve çiçek gibi nesnelere kâğıt üzerine yerleştirilerek Cyanotype fotogramlar yapmıştır. **(G. 3)** Bu baskılar, Bayard'ın tuzlu baskı ve fotogramlarını bir araya getirdiği *Bayard Album/Bayard Albümü* 'nde yer alır. Günümüze gelen en eski Cyanotype baskılardan bir başka örnek Fransız Fotoğrafçı Eugene Durieu'ya aittir. Delacraux'ın resimlerinde eskiz olarak kullanması amacıyla nü fotoğraflar çeken fotoğrafçı¹⁷, bir baskısını Cyanotype yöntemi ile yapmıştır. Sanatçının fotoğraf albümünde yer alan bu fotoğrafının iki yanında Kalotip¹⁸ baskılar görülmektedir. **(G. 4)**

16 Geoffrey Batchen, *Emanations: The Art of the Cameraless Photograph* (Münih-NewYork: DelMonico Books-Prestel), 12.

17 Johan Swinnen, "Durieu, Jean Louis-Marie Eugene (1800-1874)," *Encyclopedia of Nineteenth Century Photography*, ed. John Hannavy (New York: Taylor Francis Group, 2008), 455.

18 Kalotip (Calotype): William Henry Fox Talbot (1800-1877) tarafından 1841-1842 yıllarında keşfedilmiştir. Fotoğrafta negatif-pozitif prensibinin ilk uygulandığı tekniktir. Kâğıt üzerine negatif olarak elde edilen görüntüden sonsuz sayıda pozitif görüntü alınmasına olanak tanımıştır. Quentin Bajac, *Karanlık Odanın Sırları Fotoğrafın İcadı*, çev. Ali Berkay (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004), 151.

G. 3. Hippolyte Bayard, Arrangement of Specimens/Örneklerin Düzenlenmesi, 1842.
(<http://www.getty.edu/art/collection/objects/64859/hippolyte-bayard-arrangement-of-specimens-french-about-1842/>)

G. 4. Eugene Durieu, From the album Photographie/Fotoğraf Albümünden, 1855.
(<https://collections.eastman.org/objects/555461/page-50>)

Cyanotype'ın ilk yaygın kullanım alanı botanik bilimi kapsamındadır.¹⁹ 1840'larda ve 1850'lerde, fotogram yöntemiyle bitkilerin kopyaları oluşturulmuştur. (Bu yöntemin botanik biliminde kullanılmasının Anna Atkins'in çalışmasıyla olan ilişkisinden aşağıda bahsedilecektir.) Cyanotype, bir röprodüksiyon aracı olarak 19. yüzyılın son çeyreğinde Paris'teki bir kağıt işletmecisinin 1872'de piyasaya hazır olarak sunduğu kağıtların da etkisiyle yoğun olarak kullanılmaya başlanmıştır. Cyanotype'ın bu kopyalama işlevindeki kullanımı 1980'lere kadar devam etmiştir.²⁰ Cyanotype'ın farklı bir alandaki kullanımı ise bir atın hareketini ilk kez saptayarak fotoğraf tarihine geçen Eadward Muybridge'e aittir. O, negatiflerinin kontakt baskılarını Cyanotype tekniği ile almıştır.²¹ (**G. 5**).

¹⁹ Ware, *Cyanomicon*, 147.

²⁰ Ware, "Cyanotype," 360.

²¹ Phillip Prodger, Tom Gunning ve Cleveland Museum of Art, *Time Stands Still: Muybridge and the Instantaneous Photography Movement* (Stanford: Iris & B. Gerald Cantor Center for Visual Arts at Stanford University, 2003), 201.

G. 5. Eadward Muybridge, Gallop; Bay Horse 'Daisy'/Dörtnala At Daisy 1884-1886. (http://americanhistory.si.edu/collections/search/object/nmah_892316)

Cyanotype, 19. yüzyılın sonunda ise hazır Cyanotype kartpostalların üretimi ile birlikte amatörler tarafından kullanılmaya başlanmış ve böylece kullanım alanı genişlemiştir.²²

Anna Atkins: Photographs of British Algae: Cyanotype Impressions/İngiliz Alglerinin Fotoğrafları: Cyanotype İzlenimler (1843-1853)

Anna Atkins (1799-1871), bitki ressamı ve ilk kadın amatör fotoğrafçılardan biridir. Babası ile birlikte *London Botanical Society* (*Londra Botanik Topluluğu*) üyesidir ve botanik bilimiyle iç içe bir hayatı olmuştur. Atkins, Herschel'in Cyanotype yöntemini üzerinde çalıştığı deniz bitkilerini kataloglama amacı ile kullanmıştır.²³ *Photographs of British Algae: Cyanotype Impressions/İngiliz Alglerinin Fotoğrafları: Cyanotype İzlenimler* adını verdiği yapıtında, bitkileri kâğıt üzerine koyarak, bitkilerin negatif görüntülerini elde etmiştir. Bitkilerin birbirlerinden farklı boyut, form, yapı ve geçirgenlik özellikleri olması çok çeşitli görsel imgelerin kitapta yer almasını sağlamıştır. Bu fotogramlar, kırılğan ve şiirsel görünümlüdürler.²⁴ (G. 6) Atkins'in bu çalışmasıyla birlikte fotoğraf kanıt olma/ belgeleme/ kataloglama amacıyla botanik alanında kullanılmaya başlanmıştır.²⁵ Atkins, bu kitabından on iki adet hazırlamıştır. Kitap, 1843 ve 1853 yılları arasında üç cilt halinde yayımlanmıştır, on dört sayfalık metin ve üç yüz seksen dokuz adet bitki fotogramından oluşmaktadır. Her bitkinin altında el yazısıyla bitkinin Latince adı yazmaktadır.²⁶ (G. 7) 1853'teki yayından sonra Atkins, Anne Dixon ile birlikte 1864 yılına kadar bitki fotogramları yapmaya devam etmiştir.

22 Mary Warner Marien, *Photography: A Cultural History* (London: Laurence King Publishing, 2014), 17-19.

23 Marien, *Photography: A Cultural History*, 32.

24 Meredith Key Soles, "Atkins, Anna Children (1799-1871)," *Encyclopedia of Nineteenth Century Potography*, ed. John Hannavy (New York: Taylor Francis Group, 2008), 93-94.

25 Michel Frizot, *A New History of Photography* (Köln: Könemann Publishing 1998), 274.

26 Martin Parr ve Gerry Badger, *The Photobook: A History*, Vol. 1 (London: Phaidon Publishing, 2004), 313.

Bu albümlerin isimleri *Cyanotypes of British and Foreign Ferns/İngiliz ve Yabancı Eğreltiotlarının Cyanotypeları*, *Cyanotypes of British and Foreign Flowering Plants and Fern/İngiliz ve Yabancı Çiçekli Bitkiler ve Eğreltiotlarının Cyanotypeları* ve *Untitled/İsimsiz*'dir.

G. 6. Anna Atkins, *Conferva fucicola*, 1843-1853.
(<https://www.rijksmuseum.nl/en/collection/RP-F-2016-133-102>)

G. 7. Anna Atkins, *Gelidium rostratum*, 1843-1853.
(<https://www.rijksmuseum.nl/en/collection/RP-F-2016-133-184>)

Anna Atkins, kitabının önsözünde, “Algleri (su yosunları), su bitkileri gibi çok detaylı bitkilerin doğru çizimini yapmanın zorluğu bitkilerin izlenimlerini elde etmek için Sir John Herschel’in güzel yöntemi Cyanotype yönteminden yararlanmamama neden oldu, bu çalışmayı botanikçi arkadaşlarıma sunmaktan keyif duymaktayım.”²⁷ cümlesiyle çalışmasının amacının belgeleme ve botanik alanına bir katkıda bulunmak olduğunu vurgulamıştır. Bu kitabın ilk kısmı, Ekim 1843’te, henüz Henry Fox Talbot’un, *The Pencil of Nature (Doğanın Kalem)* adlı kitabından önce yayımlanmış-

²⁷ Atkins’ten aktaran, Martin Parr ve Gerry Badger, *The Photobook: A History*, 20.

tır. Atkins'in bu eseri ilk fotoğraf kitabı olarak tanımlanabilir.²⁸ Kitap, çeşitli yönleriyle fotoğraf kitabı, fotoğraf kuramı ve fotoğraf tarihi içinde önemli bir yere sahiptir ve esere günümüzde pek çok fotoğrafçının çalışmalarında değinilmektedir. Örneğin Martin Parr ve Gerry Badger, *The Photobook* adlı, fotoğraf tarihindeki fotoğraf kitaplarını inceledikleri kitaplarında Anna Atkins'in çalışması için şu yorumda bulunurlar:

"Birincisi, Atkins'in görselleri "güzel"dir. Birer botanik illüstrasyon olarak yapılmasına rağmen perfeksyonisttirler; her iyi bir fotoğraf gibi bundan çok daha fazlasını yaparlar. Bilimsel bilgi ve estetik zevki kaynaştırırlar. Yarı soyut formalist özellikleri ile kendisinden yaklaşık yüz yıl sonraki fotoğrafçı Karl Blossfeldt'in yakın çekim bitki fotoğraflarının birer öncülüdürler. Parlak mavi renkleri hiper gerçeklikten yoksun olmasının imajlarını çok soğuk ve natürel olmayan bir niteliğe büründürmektedir. İkincisi, o kullandığı tekniği tamamen kitap yapımına mal etmiştir. Cyanotype tekniği onun kamerasız fotoğraf metodolojisine mükemmel şekilde uymuştur. Cyanotype, Talbot'un kısa ömürlü kalotip metodundan daha kalıcı ve uygulaması da kalotipe göre daha kolaydır (...) son olarak, Atkins'in kitabı, toplamında, hem fotoğraf kitabı hem de bir tasarımdır. Atkins, kitaptaki başlıkları, bitki isimlerini ve metinleri tasarlamıştır. Bu nedenle metin ve imaj bütünleşmiştir (...) Atkins'in bu yapıtı birbirini tekrar eden kompleks imajların bilimsel çalışma ve öğrenme amacıyla fotoğraf tekniğinin kullanılarak anlaşılmasına çalışıldığı ilk realist girişimdir²⁹.

Bu çalışmanın fotoğraf tarihinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Kitabın özelliklerinden birincisi ilk kez bir fotografik çoğaltma yönteminin bilimsel bir botanik çalışmada kullanılmasıdır. Fotoğraf ile botanik arasındaki ilişki, kuşkusuz Talbot'un ışığa duyarlı yüzey çalışmaları sırasında ortaya çıkarılmıştır. Talbot, çalışmalarına yaprak ve çiçeklerle başlamış ancak bitki görsellerinin bir tipoloji oluşturması Anna Atkins'in bu albümü sayesinde. İkincisi bu kitap Cyanotype tekniğinin duyulmasını sağlamıştır. Birçok kişi bu tekniği botanik alanında fotogram yapmak için bir ilham kaynağı olarak görmüştür ve dünyanın birçok yerinde botanik alanında uygulanmıştır. Bunlardan iki tanesi Herbert Boucher Dobbie *"New Zeland Ferns (1880)/Yeni Zelanda Eğreltiotları"* ve Bertha Evelyn Jaques (1863-1941)'in bitki fotogramı içeren kitaplarıdır.

Henri Le Secq ve "Fantasies Photographique (1850-1870)"

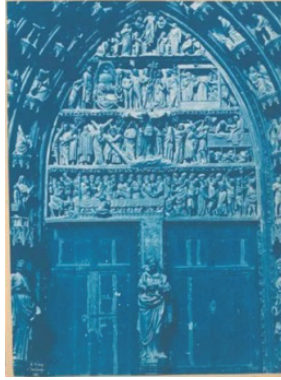
Henri Le Secq, fotoğrafın ilk yıllarında Cyanotype baskı üretimi yapan ender fotoğrafçılardan biridir. Onun Cyanotype baskıları konu çeşitliliği gösterir. *"Fantasies Photographique/Düşsel Fotoğraf"* adını verdiği serisinde mimari, portre ve natürmort konularında fotoğraflar bulunur.³⁰ Sanatçının aynı zamanda bir ressam olması ve çek-

²⁸ Parr ve Badger, *The Photobook: A History*, 14, 20.

²⁹ Parr ve Badger, *The Photobook: A History*, 20.

³⁰ William Johnson, Mark Rice ve Carla Williams, *A History of Photography, From 1839 to the Present* (Köln-London: The George Eastman House Collection, 2010), 119.

tiği fotoğrafları birer eskiz olarak kullanması onun fotoğraf konusundaki çeşitliliğini ve çalışmalarını arttırmış olmalıdır. Fotoğraflarında arkeolojik mimari parçalar ve mimari yapılara ait detaylar dikkat çeker. “*Strasbourg Notre Dame Katedrali*”nin cephesindeki kabartma ve heykellerin detaylarını gösteren bir seri fotoğrafı bulunmaktadır. Onlardan bir tanesi katedralin girişine aittir. (G. 8) Duvara asılmış ve iki balığı gösteren fotoğraf, bir negatife ait kontak baskıdır. (G. 9)

G. 8. Henri Le Secq, Strasbourg, Cathedrale Notre-Dame, Portail Central/Notre Dame Katedrali, Ana Kapı, 1851.

([https://www.photo-arago.fr/Archive/27MQ2J4B2GCUX/8/Strasbourg,-\[cath%C3%A9drale-Notre-Dame,-portail-central\]-2C6NU0DA9R6Z.html](https://www.photo-arago.fr/Archive/27MQ2J4B2GCUX/8/Strasbourg,-[cath%C3%A9drale-Notre-Dame,-portail-central]-2C6NU0DA9R6Z.html))

G. 9. Henri Le Secq, Natures Mortes/Ölü Doğa, yakl.1850-1860.

([https://www.photo-arago.fr/Archive/\[Deux-harengs-saurs\]-2C6NU0DA91CZ.html](https://www.photo-arago.fr/Archive/[Deux-harengs-saurs]-2C6NU0DA91CZ.html))

Pictorialism ve Cyanotype

1888’de Kodak’ın “*Siz denklanşöre basın, gerisini biz hallederiz (You press the button, we do the rest)*”³¹ sloganı ile başlayan *enstantane fotoğraf (snapshot photography)* çılgınlığı, bu ritüelin karşısında duran bir başka grubun oluşmasına neden

31 Nancy Martha West, *Kodak and the Lens of Nostalgia* (London: University Press of Virginia, 2000), 8.

olmuştur. İngiltere’de, fotoğrafı mekanik bir işlem olarak değil, bir sanat olarak gören bir grup amatör fotoğrafçı, resme benzeyen fotoğraflar üretmeye başlamıştır. Önce İngiltere’den diğer Avrupa ülkelerine, daha sonra da Amerika Birleşik Devletleri’ne yayılan bu akımla fotoğrafçılar, resme benzeyen fotoğraflar üretmeye başlamışlardır.³² Bu üretim 19.yüzyıl sonundan, 20.yüzyıl başına kadar devam etmiştir. İngiltere’de *The Linked Ring Brotherhood (1893-1909)*, Amerika Birleşik Devletleri’nde *Photo-Secession (1902)*, Paris’te *Photo Club* adlı gruplarda bu fotoğraflar üretilmiştir. Negatif ve baskı aşamasında oyma ve kazıma yaparak fotoğrafa müdahalede bulunmuşlardır. Naturalizm, empresyonizm, Japonizm ve sembolizm akımlarından etkilenecek eserler üretmişlerdir. *Gum bichromate baskı, platin baskı, karbon baskı ve gümüş klorür baskı* tekniklerini kullanmışlardır. Kimi zaman farklı baskılar bir arada kullanılmıştır. Fotoğraflara bir gizem ve şiirsel atmosfer hâkimdir. Kent görünümüleri, sisli manzaralar, nüfer, ağaçlar, ormanlar ve kapalı mekânda çekilen kadın portreleri ve anne çocuk portreleri tercih edilen konulardandır. Gün doğumu veya gün batımındaki ışık tercih edilmiş, bu gizem etkisi yumuşak odak (soft focus) objektifler veya özel üretim objektiflerle desteklenmiştir.³³ *Pictorialism* içinde Cyanotype kullanımı ise sınırlıdır. Özellikle İngiltere’de bu tekniğe rağbet olmamıştır. Peter Henry Emerson, bir manzaranın kırmızı veya mavi olarak basılamayacağını savunmuş, mavi baskı tekniğinin planların çoğaltılması için kullanılabileceğini, sanatsal çalışmalar için uygun olmadığını vurgulamıştır.³⁴ Dönemin sanat eleştirmenlerinden E.J. Walls ise Cyanotype mavisinin sadece buzullar ve buz sahneleri için uygun olduğunu belirtmiştir.³⁵ Bu nedenle kullanım sınırlı kalmış ya da diğer tekniklerle birleştirilmiştir.

Cyanotype’ı *Pictorialism/Resimselcilik* akımı içinde bir sanatsal üslup olarak kullanılan tek sanatçı Paul Burty Haviland (1880-1950)’dir. Haviland, Florence Peterson adlı modelini, iç mekânlarda çeşitli aktiviteler içinde (kitap okurken vs.) kurgulamış ve modele poz verdirmiştir. Fotoğraflarında şiirsel ve melankolik bir hava hâkimdir. *Pictorialist* akım içinde kadın figürü zarif, gizemli, düşünceli ve hayallere dalmışken fotoğraflanmıştır, Haviland’ın fotoğrafları da akımın üslubunu yansıtmaktadır.³⁶ Haviland, *yumuşak odak* objektif kullanarak fotoğraflarında düşsel bir atmosfer yaratmıştır. Modeli kimi zaman bir pencerenin önünde düşünceler içindedir veya bir kimono içinde kitap okumaktadır. Bu bağlamda onun bu fotoğrafında Japonizm etkisi de görülmektedir. (G. 10)

32 Françoise Heilburn, "Pictorialism," 264-265.

33 John Taylor, "Pictorialism," *Encyclopedia of Nineteenth Century Photography*, ed. John Hannavy (New York: Taylor Francis Group, 2008), 1126-1131.

34 Peter Henri Emerson, "Naturalistic Photography for Students of the Art," London 1886, erişim 03 Ocak 2019. <https://ia600201.us.archive.org/34/items/naturalisticphot00emerrich/naturalisticphot00emerrich.pdf>

35 Ware, *Cyanomicon II, History, Science and Art of Cyanotype: Photographic Printing in Prussian Blue*, 2016, 13.

36 Heilburn, "Pictorialism," 266.

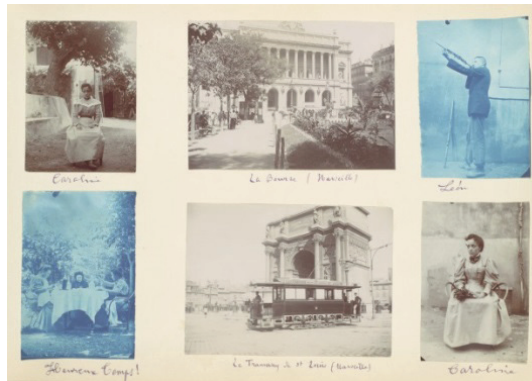

G. 10. Paul Burty Haviland, Florence Peterson Allongee feuilletant un albüm/ Florence Peterson Uzanmış Albüme Bakarken, 1909-1910.
(<https://www.musee-orsay.fr/en>)

Vernaküler/Yerli-Yerel Fotoğraf ve Cyanotype

1888 yılında Kodak'ın ilk ticari fotoğraf makinesini piyasaya sürmesinden sonraki yoğun *vernaküler/yerli-yerli* fotoğraf üretimi sonucu aile albümleri oluşturulmaya başlanmıştır. Cyanotype da 20. yüzyılın başında amatör fotoğraf albümlerinde yer alır. (**G. 11**) George Eastman, 1800'lerin sonunda, 1900'lerin başında kullanıma hazır Cyanotype kartpostal (postcard) da piyasaya sürmüştür. (**G. 12**) Bu kartpostallar, negatiflerden evde kontak baskı yapılmasına olanak tanıyan ve sadece suyla yıkanarak hazır hale getirilen kolay bir süreç sonucunda elde edilir.³⁷ Bu kullanım kolaylığı sebebiyle 1900'lerin başında oldukça yaygınlaşmıştır (**G. 13**).

G. 11. Album of 131 Views of a French Family & Their Travels/ Bir Fransız Ailenin ve Onların Seyahatlerinin 131 Görünümünden Albümleri
(<https://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/1990.1181/>)

³⁷ Christina Z. Anderson, *Cyanotype: The Blueprint in Contemporary Practice* (New York: Routledge Publishing, 2019), 6.

G. 12. George Eastman House'un Satışa Sunduğu Hazır Cyanotype Kartpostal Kutusu, 1900'lerin başı. (http://www.graphicsatlas.org/guidedtour/?process_id=319)

G. 13. Hazır Cyanotype kart ile yapılmış kartpostal, anonim, yaklaşık 1890-1920. (<https://www.rijksmuseum.nl/en/search/objects?q=cyanotype&s=artist&f=1&p=17&ps=12&type=photograph&st=Objects&ii=3#/RP-F-2007-247>)

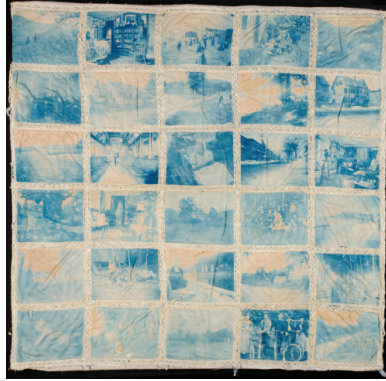
Cyanotype, 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başında kâğıt dışındaki kumaş (ipek, deri), ahşap gibi yüzeylere de uygulanmıştır. Amerika'da ev tekstili ürünlerinde 1880'lerden sonra Cyanotype kullanıldığı görülmektedir. Cyanotype böylece *anma/hatıra (commemoration)* işleviyle evlerde yer almıştır. Aile albümleri adeta yastık üzerlerine taşınmıştır.³⁸ Günümüzde George Eastman House'da yer alan bu yastık üzerinde, otuz adet Cyanotype fotoğraf bulunmaktadır. Bu fotoğraflar kumaşa basılmış ve dikilmiştir. Fotoğraflarda erkek ve kadın portreleri, bir ailenin yaptığı seyahatler gibi dış dünyaya ait fotoğraflar yer almaktadır (G. 14). Geoffrey Batchen, *Forget Me Not* adlı kitabında bu fotoğrafa yer vermiştir. *Arts and Crafts* akımı etkisiyle bu tarz yastıkların üretildiğini belirten Batchen, bu yastık modelinin kendi içinde derin sosyal ve kültürel anlamlara sahip olduğunu vurgular ve Amerikalı yazar Erin Garcia'dan alıntı yaparak devam eder.³⁹

38 Francois Brunet, "Photographic Practices," *Encyclopedia of Nineteenth Century Photography*, ed. John Hannavy (New York: Taylor Francis Group, 2008), 1090.

39 Geoffrey Batchen, *Forget Me Not: Photography and Remembrance* (New York: Princeton Architectural Press, 2006), 30-31.

“Modernizm ve endüstrileşmenin toplumu dönüştürdüğü bir zamanda yapılan bu yastık, şimdi ve geçmişi kültürel olarak bir araya getirmektedir. Modern bir araç olarak fotoğraf ve geleneksel olan kapitonenin birlikteliği yeni ve eski arasındaki sınırları eritmektedir. Bu yastık fiziksel olarak dokunulabilir niteliğe sahiptir ve üzerindeki dikişlerin onun hatırlatma (remembrance) niteliğini arttırmaktadır. Kumaş, fotoğraflara bir doku ve öz (substance) vermektedir. Onları dokunulabilir ve sıcak hale getirmekte, günlük ev hayatı içinde geçmişin ve şimdinin bir arada yaşamasına olanak sağlamaktadır.”⁴⁰

Batchen, fotoğraf objelerine dokunma deneyimine ve bu deneyimin insanda yarattığı ruh haline de vurgu yapar: “Kamera, dünyayı görmeyi sağlayan bir aracın ötesindedir, o dünyaya dokunmayı da sağlar. Bu yastık da görme ve dokunma duyularına hitap eder. Barthes’ın da belirttiği gibi dokunma, görmeden farklı olarak duyuların sınırlarını çözer, en büyüğü duyu dokunmaktır.”⁴¹

G. 14. 30 adet Cyanotype baskının bulunduğu yastık. George Eastman Collection, 52 x 51 cm (<https://collections.eastman.org/objects/42924/pillow-cover-made-of-30-cyanotype-images-printed-on-cloth-an?ctx=96bbdbfe-ad6b-4212-9fa8-89cabe4a656e&idx=4>)

Henri Riviere (1864-1951) 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında amatör olarak fotoğraf çeken, farklı bakış açısıyla modernist fotoğrafın öncülerinden sayılabilecek bir fotoğrafçı olarak Cyanotype baskılar gerçekleştirmiştir. Özel yapım bir ahşap körüklü fotoğraf makinesi ile 9x12 cm’lik cam negatifler üzerine fotoğraf çeken Riviere, gündelik hayattan sıradan anları belgelemiştir. Fotoğrafları bir amatör fotoğrafçının hiçbir estetik kaygı duymadan aniden denkleşöre basarak çektiği fotoğrafları anımsatmaktadır. Riviere, fotoğraflarının bazılarını Cyanotype tekniğiyle basmıştır. **(G. 15)** Bu fotoğrafta, balkondan bakan bir kadın görülmektedir.⁴² Fotoğraf sanki habersizce

40 Erin Garcia, “Nothing Could be More Appropriate,” *Afterimage*, 29/ 6 (May/June 2002): 14-15.

41 Batchen, *Forget Me Not: Photography and Remembrance*, 31.

42 Michel Frizot, “New Types of Amateur Photographers,” *A History of Photography: The Musee d’Orsay Collection, 1839-1925*, ed. Françoise Heilbrun (Paris: Flammarion, 2009), 231-232; Sophie Leighton, “Riviere Henri,” *Encyclopedia of Nineteenth Century Potography*, ed. John Hannavy (New York: Taylor Francis Group, 2008), 1197-1198.

aniden çekilmiş izlenimi vermektedir. Kadının başının üst kısmı fotoğraf kadrajının dışında kalmıştır. Bu tarz kompozisyonlara Kodak fotoğraf makinesinin ilk modellerindeki çekimlerde rastlanır.

G. 15. Madame Rivière accoudée au balcon, regardant la rue vers /Madame Rivière balkona yaslanmış, sokağa bakıyor, 1896. (<https://www.musee-orsay.fr>)

Eski Tekniklere Geri Dönüş

Fotoğrafta geleneksel baskı teknikleriyle üretim süreci 1950 ve 1960'larda başlamıştır. Bu üretim, ilk olarak gümüş içerikli klasik fotoğraf üretimine bir karşı duruş olarak ortaya çıkmış ve *alternatif fotoğraf dalgası* olarak adlandırılmıştır. *Alternatif fotoğraf dalgası*, *gümüş içerikli olmayan (non-silver process)* Cyanotype, karbon baskı, palladiotype baskı, bromide baskı, gum bichromate, platin baskı ve palladium baskı fotoğraf üretme yöntemlerini içine alan bir eğilimdir. Bu baskı teknikleri 1960'ların sonlarında Amerika'daki Sanat Okullarında fotoğraf bölümlerinin açılmasıyla birlikte yeniden hatırlanmıştır. 1960'larda o günkü fotoğrafçı-öğretmenler ve sanatçılar hem kendileri bu tekniklerle üretim yaparak, hem de öğrencilerine bu tekniği öğreterek, bu alandaki üretimin artmasını sağlamışlardır. Alternatif fotoğraf eğiliminin amacı, sanat fotoğrafının uygulama alanını geliştirmek ve sanat fotoğrafının temsil yollarını artırmaktır. Çünkü gümüş baskı tekniklerinde, fotoğraf kâğıdının hazır olması, müdahaleyi sınırlayan bir durumdu. Alternatif fotoğraf dalgası, bu sınırlı müdahaleye bir karşı duruştu. Bu akımla birlikte fotoğrafta müdahale yolu çeşitlendi. Fotoğrafçının kullanabileceği materyaller arttı ve fotoğrafın kendi doğasındaki olanaklar keşfedildi. Sanatçının, renk, doku ve yüzeyden başlayarak seçim yapabilmesi ve çeşitli pigmentler ve kimyasallarla bireysel solüsyonlar hazırlayabilmesi fotoğrafın baskı sürecini daha da bireyselleştirmiştir. Bu hazırlık süreci sonucunda ortaya konulan eser, eşsiz bir niteliğe sahip oldu. Bu bağlamda Robert Rauschenberg, Robert Heineken, Betty Hahn ve Bea Nettles bu dönem üretim yapan sanatçılar arasındadır.⁴³ Robert

43 Kenny, "Non-Silver Process," 1165-1169.

Rauschenberg'in Susan Weil'i model olarak kullanarak gerçekleştirdiği Cyanotype fotogram serisi o dönemde bu tekniğe olan ilgiyi ateşleyen önemli bir çalışmadır.⁴⁴ (G. 16) Betty Hahn (1940-), *Lone Ranger/Yalnız Kovboy* (1974-1979) adlı serisinde iki ünlü Amerikalı oyuncunun buluntu fotoğrafını kullanarak gum bihromate, litograf, van dyke gibi baskı teknikleriyle bir seri oluşturmuştur. Bu baskıda cyanotype tekniği gökyüzünü renklendirmek için kullanılmıştır.⁴⁵ (G. 17)

G. 16. Robert Rauschenberg, Untitled/ Photogram, İsimsiz/Fotogram, 1951.
(<https://www.tate.org.uk/context-comment/articles/vaporous-fantasies>)

G. 17. Betty Hahn, Starry Night/Yıldızlı Gece, 1974.
(<http://www.bettyhahn.com/28885/index.htm>)

Eski tekniklerle yapılan üretim, bu çalışmalarla sınırlı kalmamıştır. Bütün geleneksel baskı teknikleri sanatçılar tarafından uygulanmaya başlanmıştır. Zaman içinde alternatif terimi, tüm standart endüstriyel fotoğraf üretimine karşı yapılan eski baskı tekniklerini kapsar hâle gelmiştir. 1970'lerde Rochester Nthan Lyons ve Henry

44 Lyle Rexer, *Photography's Antiquarian Avant-Garde: The New Wave In Old Processes* (New York: Harry N. Abrams, 2002), 106.

45 "Betty Hahn, "Starry Night," erişim 31 Aralık 2018, <http://www.bettyhahn.com/28885/index.htm>

Holmes Smith, 19. yüzyıla ait baskı teknikleriyle ilgili programlar ve atölyeler gerçekleştirmişlerdir. Diğer yandan aynı yıllarda New York'ta bir grup amatör fotoğrafçı *dagerotip* üretmeye başlamıştır. George Eastman House'un fotoğraf tarihçisi ve konservatörü Grant Romer, hem dagerotipin ilk uygulayıcılarından birisidir hem de o dönemde üretilen çağdaş dagerotipleri içeren bir sergi düzenlemiştir. 1980'lerde kurumların sahip oldukları koleksiyonlarda yer alan 19. yüzyıla ait fotoğraflar sergilenmeye başlanmıştır. Bunlardan bir tanesi George Eastman House'da Beaumont Newhall'in küratörlüğünde açılan sergidir. Sergide Henri Le Secq, Gustave Le Gray, Hippolite Bayard ve Julia Margaret Cameron gibi birçok 19. yüzyıl fotoğrafçısının fotoğrafları sergilenmiştir.⁴⁶ 1990'lara gelindiğinde, fotoğrafın özünü oluşturan kimyasal ve fiziksel süreç üzerine birçok çalışma yapılmaya devam edilmiş, dijital fotoğrafın icadı ve piyasaya sürülmesiyle birlikte eski teknikler sanatçılar tarafından bir alternatif alan olarak görülmüştür. Fotoğrafın özü, kimyasal, fiziksel ve optik kökenleri fotoğrafçılarca bir yaratıcılık stratejisi olarak seçilmiş ve fotoğraf tarihindeki teknikler uygulanmaya devam edilmiştir. Bazı fotoğrafçılar karanlık kutu, cyanotype, dagerotip, kalotip, yaş kolodyon, tintype ve stereograf gibi eski tekniklerle üretimler yapmaya devam etmişlerdir. Jayne Hinds Bidaut, Jerry Spagnoli, Martin Becka, Martial Verdier, Mark Osterman, France Scully Osterman, Sally Mann, Ilan Wolff ve Stephen Sack bu bağlamda üretim yapan sanatçılar arasındadır. Fotoğrafın özünü oluşturan kimyasal ve fiziksel süreç ve fotoğrafta kullanılan malzemelerle ilgili yapılan bütün bu geleneksel sürece geri dönüşe *Antiquarian Avant-garde/ Antik/Eski Avangard* adı verilmiştir.⁴⁷ Günümüzde antik avangard akım içinde çalışan fotoğrafçılar çok sayıdadır ve kendi aralarında topluluklar ve dernekler kurmuşlardır. Bu fotoğrafçılar birçok sergi, atölye ve sempozyum düzenlemektedirler. Cyanotype üretimi de bu alternatif teknikler arasında yer almaktadır.

Günümüz Fotoğrafında Cyanotype Fotogramlar

Günümüzde, fotoğrafı oluşturan temel unsurlar ve bunların işleyişleri üzerine düşünen sanatçılar, fotoğrafın var oluşunu sağlayan en temel unsurlar/gereçlerle işler üretmektedir. Bu üretim stratejilerinden biri de fotoğrafı oluşturan kimyasal ve fiziksel sürecin kavramsal hâle gelmesidir. Sanatçılar fotoğraf makinesini aradan çıkartıp sadece kimyasal ve fiziksel süreçle görüntü elde etmektedir. Bu konu üzerine günümüzde birçok sergi açılmakta ve kitap yazılmaktadır. Bu üretim içinde Cyanotype fotogramlar da önemli bir yer tutmaktadır. Aşağıda fotogramı farklı bağlamlarda kullanan sanatçılar incelenmektedir. Ancak bu sanatçıların eserleri incelenmeden önce kamerasız fotoğrafın tanımına, fotoğraf tekniği içindeki yerine ve çeşitli fotoğraf kuramcılarının tanım ve görüşlerine bakmak yerinde olacaktır.

46 Rexer, *Photography's Antiquarian Avant-Garde: The New Wave In Old Processes*, 22-24.

47 Rexer, *Photography's Antiquarian Avant-Garde: The New Wave In Old Processes*, 8-9.

Wilem Flusser, *Bir Fotoğraf Felsefesine Doğru* adlı kitabında, “Şöyle ki, içinde yaşanan dünya, güneş ışığını ve diğer ışınları yansıtır, bu yansıyan ışık yine ışığa duyarlı bir yüzey üzerine kaydedildiği zaman (optik, kimyasal ve mekanik birtakım süreçler sonunda) teknik görüntü oluşur.”⁴⁸ cümlesiyle fotoğrafın oluşması için ihtiyacı olan üç önemli unsurdan bahseder. Bu da optik, kimyasal ve mekanik süreçtir. Ancak fotogram bu iki aracıyı, yani optik ve mekaniği aradan çıkarır. Görüntü oluşturmak için sadece ışığa duyarlı hâle getirilmiş kimyasal yüzey ve görüntüsü elde edilmek istenen nesne söz konusudur. Güneş ışığına maruz bırakılması sonucunda bu fotogram elde edilir.

Günümüzdeki en önemli fotoğraf kuramcılarında biri olan Geoffrey Batchen de *Emanation* adlı kamerasız fotoğrafın tarihini ve örneklerini anlatan kitabında kamerasız fotoğrafı “eşsiz, el yapımı bir sanat haline getirdiğini, fotoğrafı global kapitalizmin otomatik bağımlılığından, onun seri üretiminden ve sömürsünden uzak tuttuğunu”⁴⁹ belirtir ve kamerasız fotoğrafın “fotoğraf edimine yabancı olan her şeyi aradan çıkardığına” vurgu yapar:

*“Fotoğraf kâğıdı üzerine direkt pozlama yapılması, göndergesinin direkt fotoğraf kâğıdı ile temas etmesi, birbirinden çok farklı nitelikte sürprizli görseller oluşturur. Bu sürprizli sonuç bunu yapan her kimse, zaman ve fotoğrafçının niteliği değişmeden aynı heyecana sebep olmuştur... Kamerasız fotoğraf, fotoğraf eyleminin dışında kalan her şeyi ortadan kaldırır. Dünyanın bizimle direkt, aracısız olarak konuşmasını sağlar. Gerçeklik ve onun temsili arasındaki sınırı geçiren yapar. Fotoğraf çekme edimlerini en asgaride toplar. Bütün edimleri birbiri içine geçirir. Bir karede, imkânsız bir deneyimi izleyiciye sunar.”*⁵⁰

Batchen, bize Roland Barthes’ın sözlerinden alıntı yaptığını belirterek devam eder. Batchen’in kitabının ismine de ilham veren bu bölümde Barthes, *Camera Lucida*’da fotoğrafın kimyasal niteliğine vurgu yapar:

*“...ben de diyorum ki: hayır, onu kimyacılar bulmuştur. Çünkü bu vardı noeması, ancak bilimsel bir olayın (gümüş halojenürlerin ışığa duyarlı olduklarının bulunması) ışıklandırılmış bir nesnenin yaydığı ışık ışınlarını doğrudan geri kazanıp baskısını yapabilmesi ile mümkün olabilmiştir. Fotoğraf tam anlamıyla göndergenin fıskırmasıdır. Oradaki gerçek bir bedenden çıkan ışının en sonunda burada olan bana değer; aktarımın süresi önemsizdir; yitik varlığın fotoğrafı, bir yıldızın geciken ışınları gibi bana dokunur... Öyle görülyüyor ki, fotoğraf’a Latince’de imago lucis opera expressa denebilirdi; yani ışığın etkisiyle açığa çıkan, özü çıkarılan, asılan, dışa çıkan (limonun suyu gibi) görüntü.”*⁵¹

48 Wilem Flusser, *Bir Fotoğraf Felsefesine Doğru*, çev. İhsan Derman (İstanbul: Hayalbaz Yayınları, 2009), 12.

49 Batchen, *Emanations: The Art of the Cameraless Photograph*, 47.

50 Batchen, *Emanations: The Art of the Cameraless Photograph*, 47.

51 Roland Barthes, *Camera Lucida: Fotoğraf Üzerine Düşünceler*, çev. Reha Akçakaya (İstanbul: Altıkırkbeş Yayınları, 2000), 99.

Günümüzde Cyanotype fotogram üreten birçok sanatçı bulunmaktadır. Bu sanatçılar fotogramı farklı amaçlarla farklı bağlamlarda kullanırlar. Aşağıda Cyanotype fotogram tekniğini birbirinden farklı bağlamlarda kullanan üç sanatçı incelenmiştir.

Vicki Reed, fotogram tekniğini *What We Leave Behind/Geride Ne Bırakıyoruz?* (2015) adlı serisinde kullanmıştır. Bu çalışma, sanatçının anne ve babasının yaşadığı hafıza kaybı süreci sonucu oluşturulmuştur. Sanatçı, anne ve babasının bedenini, kullandıkları eşyaları ve evinin arka bahçesindeki bitkileri bir araya getirerek seriler yapmıştır. Anne ve babanın *life-size/gerçek boyut* beden fotogramlarını dal ve yapraklar çevreler. **(G. 18)** *Family Tree/Aile Ağacı* serisi anne ve babasına ait kişisel eşyalarla oluşturulmuştur. *Handyman'de/Becerikli İşçi* ve *The Gardener/Bahçıvan* adlı fotogramlar bu seriye aittir.⁵² **(G. 19)**

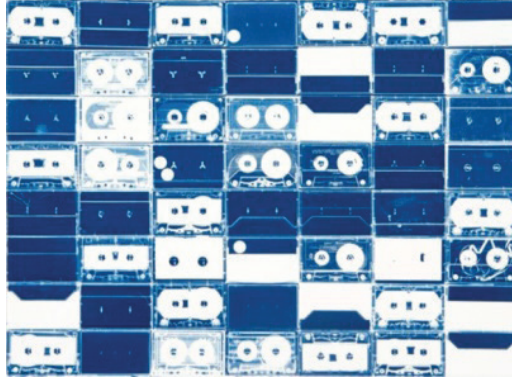
G. 18. What We Leave Behind/Geride Ne Bırakıyoruz?, 2015.
(<http://lenscratch.com/2017/11/vicki-reed/>)

G. 19. Handyman/Becerikli İşçi, 2015.
(<http://lenscratch.com/2017/11/vicki-reed/>)

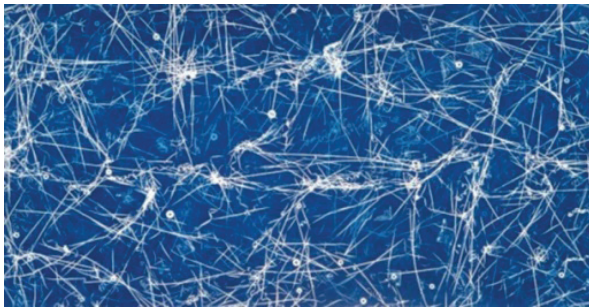
52 Vicki Reed, "What we Leave Behind," erişim 07 Şubat 2019, <http://vickireed.com/news/default.aspx?id=11>

Fotogram tekniğini kullanan bir diğer sanatçı Christian Marclay'dır. Cyanotype onun işlerinde bir performans alanına dönüşür. Marclay, kasetlerle çalışır. Bu kasetlerin bazen sadece kutularını kullanarak gridler yapar (G. 20), bazen de içlerindeki bantlarla birlikte seriler oluşturur. Bir serisinde ise kutuları ve içindeki bantları kullanarak deneysel bir fotogram serisi gerçekleştirmiştir (G. 21). Bu işlerinde, analog bir ses kayıt şekli olan kasetin belgelemesi için yine analog teknik olan cyanotype seçilmiştir.⁵³ Onun bu bantları kullanarak oluşturduğu serisi, 2. Dünya Savaşı yıllarında ve sonrasında Amerika'da ortaya çıkan Amerikan Soyut Dışavurumculuk akımındaki Jackson Pollock (1912-1956), Willem Kooning (1904-1997)'in aksiyon resimlerini anımsatmaktadır. Aynı Kooning ve Pollock'un aksiyon resimlerinde olduğu gibi o da kağıdını bir aksiyon sahnesi olarak kullanır. Aksiyon sahnesi olan yüzey, eylem yapılacak özgür bir alandır. Sanatçının işleri diğer yandan lirik soyutçuluk akımı içindeki George Mathieu, Hans Hartung'un tuvallerindeki dürtüsel, dışavurumcu, lirik, hüzünlü ve karamsar yaklaşımlarını da anımsatmaktadır.

G. 20. Christian Marclay, Cassette Grid No. 3/Unique Cyanotype/Kaset Grid No.3/ Ünik Cyanotype 2008.

(<https://fraenkelgallery.com/exhibitions/cyanotypes>)

G. 21. Christian Marclay, Unique Cyanotype/Ünik Cyanotype, 2008.

(<https://fraenkelgallery.com/exhibitions/cyanotypes>)

53 Fraenkel Gallery, "Christian Marclay: Cyanotypes," erişim 07 Ocak 2018, <https://fraenkelgallery.com/exhibitions/cyanotypes>

Zhang Dali, Pekin ve çevresinde fotogramlar üreten bir başka çağdaş sanatçıdır. Sanatçı bir serisinde cyanotype tekniğini kullanmıştır. Fotogramlarında figür ve nesnelere pozlanan yüzeyden uzakta tutarak onların boyutlarıyla oynar ve gerçekte olduklarından daha büyük imgeler üretir. *World's Shadows (2009-2011)* serisinde kent hayatından enstantaneler sunmaktadır. Bu fotogramlarında bisiklete binen figürler ve uçan kuşlar yer almaktadır. (G. 22-G. 23) Sanatçının ikinci serisini ise Beijing'in dışında yer alan, bir grup tapınağın yer aldığı Pagoda Ormanı adı verilen bölgede ürettiği fotogramlar oluşturur. Sanatçı, padogaların silüet görüntülerini elde eder.⁵⁴ (G. 24)

G. 22. Zhang Dali, Man and Woman on Bikes/ Bisiklette Kadın ve Adam, 2010.
(<https://pekinfinearts.com/en/artist/zhang-dali/>)

G. 23. Zhang Dali, Flying Pigeons/Uçan Güvercinler, 2013.
(<https://pekinfinearts.com/en/artist/zhang-dali/>)

54 Batchen, *Emanations: The Art of the Cameraless Photograph*, 45.

G. 24. Zhang Dali, Pagoda No.4, Kumaş Üzerine Fotogram, 2010.
(<http://en.cafa.com.cn/the-united-art-museum-presents-from-reality-to-extreme-reality-the-road-of-zhang-dali-in-wuhan.html>)

Müzelerdeki Cyanotype Koleksiyonları

Günümüzde müzeler, koleksiyonlarında Cyanotype örneklere yer vermektedir.⁵⁵ Rijks Museum’da yer alan 1000’in üzerindeki Cyanotype örnek arasında en dikkat çekicisi Anna Atkins’in kitabıdır. 2017 yılında bu kitap bu müzede sergilenmiştir.⁵⁶ Rijks Museum’daki en yeni örnek ise 21. yüzyıla tarihlenir ve Michael Raedecker’e aittir. Koleksiyonun bir kısmını anonim örnekler oluşturur. Koleksiyona bakıldığında her alandan fotoğrafa rastlanır. Portre (grup portreleri kadın portreleri, çocuk portreleri), vernaküler mimari (evler, hastaneler, fabrikalar), grup portreleri, çocuk fotoğrafları, manzara (deniz manzaraları, kır manzaraları, köy manzaraları) vb. gibi türlerde Cyanotype baskılar bulunur. Cyanotype’in kataloglama, süreç ve endüstri fotoğrafı ile olan ilişkisini gösteren fotoğraflar dikkate değerdir.

Cyanotype’in Günümüzdeki Durumu ve Uygulanışı

Günümüzde eski tekniklerin uygulanma süreci dijital fotoğrafla değişime uğramıştır. Dijital fotoğraf ve yazıcıların sağladığı olanaklarla “melez teknik” olarak adlandırılan, dijital ve tarihsel yöntemlerin bir arada kullanımı da gündeme gelmiştir. Bu anlamda günümüzde Cyanotype tekniği iki şekilde uygulanmaktadır. Birinci yol, negatiften (35 mm, orta format, tire film, çeşitli boyutlarda cam negatif gibi) kontakt

⁵⁵ Amsterdam’da bulunan Rijks Museum, günümüzde en geniş Cyanotype koleksiyonuna sahip müzelerden biridir. Cyanotype örneklerinin sayısı 1000’i aşmaktadır. Bu örnekler ilk örneklerden günümüze kadar üretilmiş Cyanotype baskıları ve mimari planların Cyanotype yöntemiyle çoğaltılmış örneklerini kapsar. Bu müze dışında, Musée d’Orsay’da 334, George Eastman House’da 273, The Scottish National Portrait Gallery’de 125, Victoria and Albert Museum’da 55 adet, National Media Museum’da 125 adet, The J.Paul Getty Museum’da 351 adet Cyanotype örneği bulunmaktadır.

⁵⁶ Sergiyle ilgili bilgi için bkz. Rijksmuseum, “Rijksmuseum acquires PHOTO Book by First Female Photographer,” erişim 25 Ocak 2019, <https://www.rijksmuseum.nl/en/press/press-releases/rijksmuseum-acquires-photo-book-by-first-female-photographer>.

baskı yoluyla pozitif baskı elde etmektir. Bu yol ile üretilen Cyanotype baskılarda baskı boyutu negatif boyutu ile sınırlıdır. İkinci yol ise dijital yazıcılardan asetat malzemeye alınan, boyut seçeneğinin olduğu (A5-A4-A3, 40x60 cm. gibi) negatifle elde edilen baskılardır. Bu baskılar her ebatta üretime izin verir. Fotoğrafi oluşturan negatif, dijital yolla elde edilse de uygulama aşaması gelenekseldir. Dolayısıyla melez bir uygulama ortaya çıkmaktadır. Bu teknikle üretilen en büyük Cyanotype baskı denemelerinden biri İtalya'da bir deneysel fotoğraf grubu tarafından 24 metrekare büyüklüğünde bir kumaş üzerine yapılmıştır. (G. 25)

G. 25. Dijital Negatif ile Yapılan Cyanotype Baskı, 2016.

(<https://petapixel.com/2016/07/25/largest-contact-print-ever-made-24-square-meters-huge/>)

Günümüzde, Cyanotype uygulamalarının yoğun olmasının en önemli sebeplerinden biri eğitici/paylaşımçı fotoğraf web sayfalarıdır. Bu web sayfalarından bir tanesi de *Alternative Photography/Alternatif Fotoğraf* dir. Sitede, tarihi fotoğraf yöntemlerinin nasıl yapılacağı konusunda reçeteler yer almaktadır. Ayrıca, uygulayıcılar bu sitede deneyimlerini diğer uygulayıcılar ile paylaşabilmektedir. Bu paylaşım ve kolay erişim, Cyanotype uygulamalarının sayısının artmasını sağlamaktadır.

Günümüzdeki Cyanotype uygulamalarının bir bölümünü dünyanın en büyük Cyanotype baskısını elde etmeye yönelik çalışmalar oluşturmaktadır. Bunu oluşturmak için fotogram yöntemi tercih edilmektedir. 2014 yılında Londra'da kırk altı metrekare, Amerika Birleşik Devletleri'nde 2015 yılında 27 metrekarelik denemeler gerçekleştirilmiştir. 2017 yılında Yunanistan Selanik'te Stefanos Tsakiris tarafından *Gyanotype (Greek Cyanotype)*⁵⁷ adı verilen bir fotogram dünyanın en büyük Cyanotype fotoğrafı olarak Guinness rekorlar kitabına girmiştir.⁵⁸ (G.26)

57 "Gyanotype", erişim 14 Kasım 2019, <http://www.stefanostsakiris.com/personal/gyanotype>

58 Guinness World Records, "Largest Cyanotype Photograph", erişim 14 Kasım 2019, <https://www.guinness-worldrecords.com/world-records/largest-cyanotype-photograph>

G. 26. Stefanos Tsakiris, Gyanotype, 2017.

(<https://www.guinnessworldrecords.com/world-records/largest-cyanotype-photograph>)

İstanbul Mavisi Projesi

Cyanotype tekniğinin tarihi, kullanımları ve formülleri üzerine gerçekleştirilen teorik araştırmalar sonucunda uygulanmaya başlanan bir projedir. Tekniğin uygulanmasına Anna Atkins'in fotogramlarından ilham alınarak başlanmıştır. Ardından İstanbul'un sahip olduğu bitki örtüsü ve parklarının tarihiyle ilgili bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda bu projede, Sanat Tarihcisi Prof. Dr. Nurhan Atasoy'un *Hasbahçe*⁵⁹ adlı İstanbul'un parklarını ve Osmanlı dönemindeki çiçek kültürünü anlattığı kitabı başta olmak üzere çok çeşitli kitaplardan yararlanılmıştır. İlk uygulama bahçelerden toplanan bitkilerle gerçekleştirilmiştir. Bu bitkilerle fotogramlar yapılmıştır. (G. 27) Uygulanan formülün başarılı olması sonucunda bir projeye başlanmıştır.

G. 27. Burcu Böcekler, Fotogram, 2016.

59 Nurhan Atasoy, *Hasbahçe: Osmanlı Kültüründe Bahçe ve Çiçek* (İstanbul: Koç Kültür Sanat Tanıtım 2002).

Proje iki bölümden oluşmaktadır. Bunlardan ilki *Cyanotype İstanbul* diğeri ise *İstanbul Mavisi*'dir. Cyanotype İstanbul izleyiciye genel İstanbul görünümünü sunar. İstanbul Mavisi makro bir bakış açısıyla İstanbul'un tarihi parklarındaki çiçekleri sunar. Projede günümüz İstanbul'unun mavi renkle nasıl temsil edilebileceği, mavi rengin belgesel bir fotoğraf projesinde yer alıp alamayacağı sorularına yanıt aranmıştır. Diğer yandan çiçek fotoğraflarında ise çiçekler kendi renklerinden soyutlanıp mavinin tonlarında sunularak adeta süblime birer hayali görünüme kavuşmuşlardır.

Fotoğraflar, "melez teknik" olarak adlandırılan teknikle elde edilmiştir. Aşamaları şu şekildedir:

1. Fotoğraflar dijital bir fotoğraf makinesiyle çekilmiştir.
2. Çekilen fotoğraflar bir görüntü işleme yazılımıyla negatif görüntüye dönüştürülmüştür.
3. Sonrasında bu negatif görüntülerin asetata (40x60/30x40 cm boyutunda) çıktıları alınmıştır.
4. Demir amonyum sitrat ve potasyum ferri siyanür eşit miktarda karıştırılarak canson (225 gram dokusuz) 50 x 70 cm. boyutundaki resim kâğıdına iki kat sürülmüştür.
5. Kuruyan kâğıt (duralit/kâğıt/dijital asetat negatif/3mm cam üst üste gelecek şekilde) güneşte 4 dakikadan 6 dakikaya değişen sürelerde pozlanmıştır. Pozlanan kâğıtlar çeşme suyunda yıkanmıştır.

Cyanotype İstanbul projesi, izleyiciye adeta bir Boğaz Turu sunan bir seridir. Bu seride Boğaz'ın belgelenmesi amaçlanmıştır. İstanbul Boğazı günümüzde her bölgesinde farklı bir görünüm sunar. Anadolu Hisarı ve Rumeli Hisarı gibi bölgelerin eski İstanbul'u çağrıştıran görünümünü koruduğu görülürken (G. 28) Ortaköy ve Beşiktaş'ın arka planını gökdelenler ve yeni yapılaşmalar kaplar. Boğaz görünümü ardında yükselen bu gökdelenler izleyiciyi şaşkınlığa uğratar. (G. 29) Diğer yandan, bazı bölgelerde eski park ve yeni yapılaşmalar iç içe geçmiştir. (G. 30) Bu da İstanbul'un çok katmanlı yapısını yansıtır.

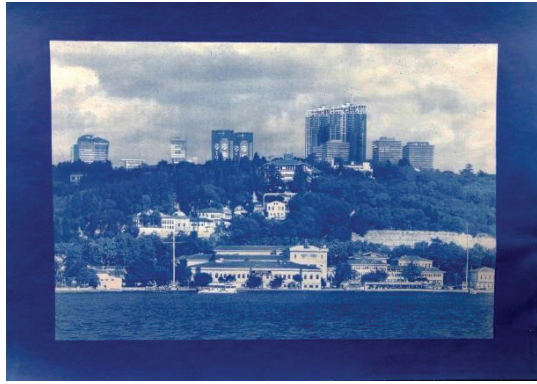

G. 28. Burcu Böcekler, Anadolu Hisarı, 50x70 cm. 2016.

G. 29. Burcu Böcekler, Beşiktaş, 50x70 cm. 2016.

G. 30. Burcu Böcekler, Kuruçeşme, 50x70 cm. 2016.

İstanbul Mavisi ise İstanbul'un çeşitli yerlerinde bulunan parklara yakın plan/makro bir bakışın söz konusu olduğu bir projedir. Yıldız Parkı'nda yer alan bir çiçek fotoğrafının belgelenmesi ile projeye başlanmıştır. **(G. 31)** Yıldız Parkı 16. yüzyıla inen tarihiyle ve sahip olduğu asırlık manolya ağaçları ile bizi Osmanlı Dönemi'ne götürür. Çekimlere tarihi Bizans dönemine inen Fenerbahçe Parkı ve İstanbul'un en eski sütunu olan Gotlar Sütunu'na ev sahipliği yapan Gülhane Parkı'nda devam edilmiştir.⁶⁰ **(G. 32)** Bu parkların seçilmesinin sebebi bu parkların tarihlerinin çok eskiye gitmesi ve günümüzde de İstanbul'un sınırlı yeşil alanlarının birer önemli örneği olmalarıdır. Bu proje İstanbul Beşiktaş'ta gerçekleştirilen FOTOİSTANBUL'da (Beşiktaş Uluslararası Fotoğraf Festivali) 2017 yılında sergilenmiştir.⁶¹

60 Proje, uluslararası bir sanat tasarım dergisi olan *212 Magazine*'de yayınlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. "İstanbul Blue," *212 Magazine: Idle Issue*, Spring-Summer 2018, 5: 22-31. <https://212-magazine.com/>

61 Fotoistanbul, "İstanbul Mavisi," erişim 19 Ocak 2019, <http://fotoistanbul.org/>

G. 31. Burcu Böcekler, Çiçek, 50x70 cm. 2016.

G. 32. Burcu Böcekler, Çiçek, 50x70 cm. 2016.

Sonuç

Cyanotype, fotoğraf tarihinin ilk yıllarından günümüze kadar varlığını koruyan bir tekniktir. Zaman içerisinde Cyanotype tekniğine bakış açısı ve tekniğin kullanım pratikleri değişmiş, bu yöntem farklı alan ve bağlamlarda kullanılmıştır. Cyanotype'ın diğer gümüş ve demir içerikli baskı tekniklerine göre uygulanması kolay ve malzemeleri ucuz olduğundan zamanla kullanımı yaygınlaşmıştır. Bu sebeplerden dolayı amatör fotoğrafçılar da diğer tekniklere göre Cyanotype'ı daha kolay deneyimleyebilmişlerdir. Cyanotype, keşfiyle birlikte fotoğrafa bazı yenilikler getirmiştir. Getirdiği yeniliklerden birincisi, ilk kez siyah beyaz ve kahverengi tonlar dışındaki farklı bir rengin kullanılmasını sağlamasıdır. Yapılan araştırmalar sonucunda, 19. yüzyıl sonu 20.yüzyıl başındaki sanatsal ortamlarda Cyanotype kullanımının sınırlı olduğu saptanmıştır. Pictorialism döneminde, yazı kapsamında bahsedilen sanatçılar hariç dijital ve basılı kaynaklarda başka örneğe rastlanmamıştır. Günümüzde Cyanotype, dijital fotoğraf kültürü içerisinde analog bir karşı duruş ve yeni bir yaratıcılık stratejisi olarak sanatçıların birçok bağlamda uygulama yaptığı bir alandır. Geçmişten farklı olarak,

Cyanotype deneysel bir karakter kazanmıştır. Günümüzde en büyük Cyanotype baskıyı gerçekleştirme çabaları adeta bunun kanıtıdır. Kumaş üzerine de uygulanabilmesi bu ilgiyi arttıran nedenlerden biridir. Yapılan bu en büyük Cyanotype baskı çalışmalarının tamamının kumaş üzerine uygulandığı tespit edilmiştir. Cyanotype'ın günümüzdeki yaygın kullanım alanlarından bir diğeri ise botaniktir. Botanik, amatörler tarafından Cyanotype tekniğinde en çok tercih edilen türdür. Bunda bitkilerin mavi renk üzerindeki dekoratif duruşlarının etkisi ve Anna Atkins'in kitabının etkisi büyüktür. Müzelerde ise Cyanotype çalışmalar tarihsel ve çağdaş fotoğraf koleksiyonlarının önemli parçalarıdır. Uluslararası fotoğraf festivallerinde sergilemeye değer görülen bir tekniktir. Özetle Cyanotype günümüzde hala önem arz etmekte, sanatçılar ve amatör fotoğrafçılar bu tekniği çalışmalarında kullanmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Anderson, Christina Z. *Cyanotype: The Blueprint in Contemporary Practice*. NewYork: Routleg Publishing, 2019.
- Atasoy, Nurhan. *Hasbahçe: Osmanlı Kültüründe Bahçe ve Çiçek*. İstanbul: Koç Kültür Sanat Ta-
nıtım, 2002.
- Bajac, Quentin. *Karanlık Odanın Sırları Fotoğrafın İcadı*. Çev. Ali Berktaş. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004.
- Baldwin, Gordon. *Looking at Photographs: A Guide to Technical Terms*. London: J. Paul Getty Museum association with British Museum Press, 1991.
- Barthes, Roland. *Camera Lucida: Fotoğraf Üzerine Düşünceler*. Çev. Reha Akçakaya. İstanbul: Altıkkırbeş Yayınları, 2000.
- Batchen, Geoffrey. *Emanations: The Art of the Cameraless Photograph*. Münih-NewYork: DelM-
nico Books-Prestel.
- Batchen, Geoffrey. *Forget Me Not: Photography and Remembrance*. NewYork: Princeton Archi-
tectural Press, 2006.
- Betty Hahn. "Starry Night." Erişim 31 Aralık 2018. <http://www.bettyhahn.com/28885/index.htm>
- Brunet, Francois. "Photographic Practices." *Encyclopedia of Nineteenth Century Potography*, ed. John Hannavy. New York: Taylor Francis Group, 2008. 1088-1092.
- "Christian Marclay: Cyanotypes." Fraenkel Gallery. Erişim 07 Ocak 2018.
- "Cyanotype Postcard." Erişim 29 Ekim 2019. <https://www.rijksmuseum.nl/en/collection/RP-F-2010-85>.

- Emerson, Peter Henri. *Naturalistic Photography for Students of the Art*. London: Sampson Low, Marston, Searle & Rivington, 1886, Erişim 03 Ocak 2019. <https://ia600201.us.archive.org/34/items/naturalisticphot00emerrich/naturalisticphot00emerrich.pdf>
- Flusser, Vilem. *Bir Fotoğraf Felsefesine Doğru*. Çev. İhsan Derman. İstanbul: Hayalbaz Yayınları, 2009. <https://fraenkelgallery.com/exhibitions/cyanotypes>
- Frizot, Michel. "New Types of Amateur Photographers." *A History of Photography: The Musee d'Orsay Collection, 1839-1925*. Paris: Flammarion, 2009.
- Frizot, Michel. *A New History of Photography*. Köln: Könemann Publishing 1998.
- Garcia, Erin, "Nothing Could be More Appropriate." *Afterimage* 29: 6, (May/June 2002), 14-15.
- Heilburn, Françoise. "Pictorialism." *A History of Photography: The Musee d'Orsay Collection, 1839-1925*. Paris: Flammarion, 2009.
- Herschel, John. "On the Action of the Rays of the Solar Spectrum on Vegetable Colours and on Some New Photographic Processes." *Philosophical Transactions of the Royal Society of London*, Vol. 132 (1842), 181- 214, Erişim 23 Ocak 2019, <https://royalsocietypublishing.org/doi/pdf/10.1098/rstl.1842.0013>.
- "İstanbul Blue." Erişim 15 Haziran 2019. <https://212-magazine.com/>, 212 MAGAZINE, Idle Issue, Spring-Summer 2018-Issue Five, Pages: 22-31.
- "İstanbul Mavisi." Fotoistanbul, Erişim 19 Ocak 2019. <http://fotoistanbul.org/>
- Johnson, William, Mark Rice ve Carla Williams. *A History of Photography, From 1839 to The Present*. Köln-London: The George Eastman House Collection, 2010.
- "Largest Cyanotype Photograph." Erişim 14 Kasım 2019. <https://www.guinnessworldrecords.com/world-records/largest-cyanotype-photograph>
- Kenny, Kay. "Non-Silver Process." *Encyclopedia of Twentieth Century Photography*. Ed. Warren, L. 1165-1169. Newyork: Taylor Francis Group, 2008.
- Kelley, Wilder. "Herschel, Sir John Frederick William, Baronet (1792–1871)." *Encyclopedia of Nineteenth Century Potography*. Ed. John Hannavy. New York: Taylor Francis Group, 2008, 653-655.
- Key Soles, Meredith. "Atkins, Anna Children (1799–1871)." *Encyclopedia of Nineteenth Century Potography*, Ed. John Hannavy. New York: Taylor Francis Group, 2008, 93-94.
- Laxton, Susan. "Photogram." *Encyclopedia of Twentieth Century Photography*. Ed. Warren, L, Newyork: Taylor Francis Group, 2008, 1238-1244.
- Leighton, Sophie. "Riviere Henri." *Encyclopedia of Nineteenth Century Potography*. Ed. John Hannavy. New York: Taylor Francis Group, 2008, 1197-1198.
- Marien, Mary W. *Photography: A Cultural History*. London: Laurence King Publishing, 2014.
- Parr, Martin, Gerry Badger. *The Photobook: A History*, Vol 1. London: Phaidon Publishing, 2004.
- Prodger, Phillip, Tom Gunning ve Cleveland Museum of Art. *Time Stands Still: Muybridge and The Instantaneous Photography Movement*. Stanford: Iris & B. Gerald Cantor Center for Visual Arts at Stanford University, 2003.
- Rexer, Lyle. *Photography's Antiquarian Avant-Garde: The New Wave In Old Processes*. New York: Harry N. Abrams, 2002.

- “Rijksmuseum acquires PHOTO Book by First Female Photographer.” Erişim 25 Ocak 2019, <https://www.rijksmuseum.nl/en/press/press-releases/rijksmuseum-acquires-photo-book-by-first-female-photographer>.
- Stulik, Dusan C. ve Art Kaplan. *The Atlas of Analytical Signatures of Photographic Processes*. Los Angeles: The Getty Conservation Institute, 2013. Erişim 28 Aralık 2018. http://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/atlas_cyanotype.pdf.
- Swinnen, Johan. “Durieu, Jean Louis-Marie Eugene (1800-1874).” *Encyclopedia of Nineteenth Century Potography*, Ed. John Hannavy. New York: Taylor Francis Group, 2008, 455-457.
- Szarkowski, John. *Photography Until Now*. New York: Museum of Modern Art, 1989.
- Taylor, John. “Pictorialism.” *Encyclopedia of Nineteenth Century Potography*. Ed. John Hannavy. New York: Taylor Francis Group, 2008.
- Vicki Reed. “What we Leave Behind.” Erişim 07 Şubat 2019. <http://vickireed.com/news/default.aspx?id=11>
- Ware, Mike. *Cyanomicon II, History, Science and Art Of Cyanotype: Photographic Printing in Prussian Blue*, 2016. Erişim 23 Ocak 2019, https://www.mikeware.co.uk/downloads/Cyanomicon_II.pdf
- Ware, Mike. “Cyanotype.” *Encyclopedia of Nineteenth Century Potography*. .Ed. John Hannavy. New York: Taylor Francis Group, 2008, 360-361.
- Ware, Mike. “On the Origins, Care and Feeding of Cyanotypes.” *Sun Gardens Cyanotypes By Anna Atkins*. Münih: Prestel Publishing, 2018.
- West, Nancy Martha. *Kodak and The Lens of Nostalgia*. London: University Press of Virginia, 2000. <http://www.stefanostsakiris.com/personal/gyanotype> Erişim 14 Kasım 2019.